

ПОДАТОК НА БАГАТСТВО: КОНЦЕПЦІЯ І ПРАГМАТИКА

***Анотація.** Розглянуто зміст податку на багатство. Наведено його економічну інтерпретацію. Розглянуто передумови запровадження податку на багатство. Визначено специфіку функціонування податку на багатство у ринковій економіці. Досліджено можливості створення багатства і збагачення населення. Встановлено напрями розвитку податкової системи та перспективи введення податку на багатство.*

Ключові слова: багатство, оподаткування, податок на багатство.

M. Sverdan

WEALTH TAX: CONCEPT AND PRAGMATICS

***Abstract.** The essence of wealth tax is considered. Its economic interpretation is showed. Preconditions for wealth tax introduction are considered. The specificity of functioning of wealth tax in a market economy is defined. The possibilities of wealth creating and enriching the population are investigated. Directions of the tax system development and the prospects for a wealth tax introduction are established.*

Keywords: wealth, taxation, wealth tax.

1. Вступ

Податки – первинна фінансова категорія з теоретичної точки зору. З позиції прагматики податки – багатофункціональний практичний важіль, що здійснює всебічний вплив на перебіг соціально-економічних процесів у загальному вираженні. Конкретизуючи ефект дії оподаткування, потрібно визначити податки як впливовий інструмент держави на мотивацію суспільної поведінки. Населення країни по-різному ставиться як до оподаткування в цілому, так і до його окремих форм та видів. Насамперед податки є основою формування державних доходів. Водночас податки є чинником економічного розвитку й формування достатку громадян. Тому важливо, щоби податки не стали антистимулом розвитку економіки та соціальним дестабілізатором у суспільстві.

На кожній стадії цивілізації податки повинні відповідати властивим їй особливостям. У різні періоди суспільної еволюції запроваджувалися різні форми та види оподаткування. Податки відображають безкомпромісний характер відносин держави та суспільства. Держава завжди намагається мобілізувати з допомогою податків якнайбільше доходів у своєму бюджеті, проте наміри суспільства завжди мають протилежне вираження приватно-суб'єктивних інтересів. Однак імперативність оподаткування не залишає суспільству альтернативи вибору. Таким чином, оптимальність – головна домінанта державної політики оподаткування, яка повинна виходити з позиції хоча б відносно мінімального збалансування інтересів та потреб держави і суспільства. Пошук максимально відповідних форм та видів оподаткування – безперервний процес фінансової діяльності держави. Кожна суспільна епоха характеризується потенційними можливостями

генерування об'єктів оподаткування, і податки мають повинні відповідними податковій платоспроможності суспільства. Фіскальна експропріація суспільства – не ціль фінансової діяльності держави. Податки повинні бути ринково адекватними, фіскально достатніми й суспільно прийнятними. Фактично розвиток оподаткування відображається через існування різних форм та видів податків, що залежать від специфіки конструкції податкової системи держави, але в дійсності варіативність податків визначається особливостями створення наявних у суспільстві об'єктів оподаткування.

Першочергово фіск набув прояву через оподаткування приватної власності, що надалі у процесі розвитку перетворилося в розгалужену систему дохідно-майнових податків. Доходи і майно оподатковуються, як правило, порізно. А це в сучасних умовах надзвичайно розширена система джерел походження доходів та майнових об'єктів. Водночас існує також й певний унікальний різновид дохідно-майнового оподаткування – податок на багатство. Оригінальна конструкція та специфіка справляння надають податку на багатство безаналогової універсальності [22].

Мета дослідження полягає в розкритті сутності податку на багатство, концептуалізації його змісту як особливої форми комплексного фіску на приватну власність у сукупному обсязі. Ідея та концепція оподаткування багатства існувала з давніх часів і знайшла свою практичну реалізацію.

2. Огляд літературних джерел

Мотивація дослідження сутності податку на багатство певною мірою обумовлена ініціативами реформування податкової системи в Україні. Для вітчизняної податкової практики податок на багатс-

тво є принципово новим та найменш дослідженим питанням [23]. У вітчизняних наукових джерелах він є практично не розкритим. Актуальність податку на багатство викликана активними ініціативами в Україні стосовно його введення й закріплення в Податковому кодексі [19].

Слід зазначити, що деякі наміри запровадження певного аналогу податку на багатство вже були зроблені раніше. Це відображено в Законі України “Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік” – Антикризова програма, де була висунута ідея введення податків на розкіш [18]. Сьогодні спостерігається схожа з попередньою точка зору щодо можливості впровадження таких податків, при цьому використовуються різні поняття – як податок на розкіш, так і податок на багатство. Проте між ними є принципова відмінність. Внаслідок цього виглядають однозначними й тотожними поняття майна, розкоші, багатства, що є недоречним і неправомірним. У межах податкової науки і практики напрацьовані відповідні дефініції та поняття, що є важливим і необхідним для створення ефективної податкової системи.

Податок на багатство – окрема форма оподаткування приватної власності громадян [17]. За своєю суттю і специфікою справляння податок на багатство є принципово відмінним від інших різновидів податків та займає своє місце у податковій системі. Це відображено в базових джерелах у контексті дослідження податку на багатство [1; 15; 16]. В них однозначно й чітко виділяється податок на багатство та обґрунтовується економічний характер його функціонування. Необхідним внаслідок цього є розкриття сутності податку на багатство, його відмежування від інших видів податків і відображення специфіки конструкції, що надає йому власної специфічної оригінальності та неповторності.

3. Емпіричні результати

Різносторонність податкових реформ дозволяє більш чітко робити акцент в оподаткуванні. Сьогодні ефективно вже функціонують як системи оподаткування доходів та споживання, так і категорія податків на приватну власність, що засвідчує зарубіжна практика. Приватна власність є одним із фундаментальних інститутів системної організації ринкових відносин, що дозволяє водночас створювати розгалужені податкові системи. Приватна власність забезпечує на самозростаючій основі розширення податкової бази, створення значних об'єктів оподаткування та застосування до них доволі високого податкового пресингу.

З фіскальної позиції приватна власність – необхідний та вигідний для держави елемент ринкової економіки. Ще у давні часи лише сам факт володіння певною власністю вважався ознакою заможності. Перші форми прямого особистого оподаткування формувалися не на основі рівня доходів, а на підставі майнової оцінки платоспроможності індивідумів. Надалі це набуло потужного розвитку й перетворилося на доволі розгалужену систему май-

нового оподаткування, а в ході еволюціонування досягнуло найвищої та найбільш довшеної форми – податку на багатство.

Як правило, в сучасних умовах багатство асоціюється з окремими об'єктами власності, а оподаткування багатства ототожнюється в розрізі оподаткування окремих видів доходів чи майна.

Гіпотетично багатством справді можна вважати будь-який вид доходів чи майна. Однак всі вони оподатковуються окремо: для кожного об'єкта існує відповідний податок [8]. Натомість податок на багатство – це уніфікований податок, який охоплює всю приватну власність індивідуума, але не враховує доходи.

Сучасна термінологія є різноманітною, а кожний термін має свою сферу практичного застосування: оподаткування доходів, оподаткування майна, оподаткування предметів розкоші (окремих майнових об'єктів), оподаткування багатства (податок на багатство) [20].

Отже, система майнового оподаткування в розрізі справляння окремих різновидів податків неправомірно ототожнюється з податком на багатство, оскільки паралельно можуть існувати квартирний податок, система майнових податків на різну нерухомість, податок на землю тощо, а також податки на розкіш, й особливо – податок на багатство.

Податок на багатство – унікальна комплексна форма оподаткування приватної власності. Економічна природа податку на багатство не стільки полягає в можливостях одержання індивідумом значних доходів, скільки ґрунтується на володінні власністю (майном – рухомим, нерухомим; інвестиціями – реальними, нематеріальними; тощо). В будь-якому випадку все має грошовий вираз, грошову оцінку і, відповідно, цілком імовірно може постати об'єктом оподаткування. Податкова база з податку на багатство охоплює сукупний обсяг приватної власності: до неї входять різноманітні об'єкти рухомого та нерухомого майна, фінансово-грошові вкладення, інші об'єкти власності [21].

Платниками податку на багатство є тільки громадяни. Фіскальний характер податку на багатство полягає в комплексному оподаткуванні достатку виключно заможних громадян. Економічний зміст податку на багатство розкривається через ту обставину, що індивідум досягає досить високого рівня свого фінансово-майнового становища, що дає державі потенційну можливість запроваджувати та мобілізувати додаткові кошти в бюджет. Власне, й сам податок на багатство є, по суті, додатковим податком для заможних громадян у контексті особистого оподаткування.

В сучасних умовах податок практично на будь-який об'єкт приватної власності не зовсім логічно та раціонально інтерпретується як податок на багатство. З-поміж загальної сукупності приватної власності (рухомого та нерухомого майна) можуть виділятися об'єкти, для яких висуюються особливі фіскальні вимоги та для яких призначені спеціальні податки – на розкіш. В цьому контексті помилковим припущенням слід вважати неправомірне ототожнення з податком на багатство додаткового по-

датку (sur-tax) на доходи (sur-income), оскільки він стягується як пряме логічне продовження особистого прибуткового податку. Такого роду “податок на розкіш” передбачалося запровадити в Італії у 2013 р. в розмірі 5% на доходи понад €90 тис. і 10% – з доходів понад €150 тис. Однак такий податок введено у Франції на 2014 р. у розмірі 75% для доходів понад €1 млн. Отже, чітке розмежування податків залежно від об’єкта оподаткування є необхідним, щоб не виникала зайва плутанина і певною мірою тавтологія в їх визначенні та сфері застосування.

Таким чином, особисте багатство – багатозначне поняття, хоча й має єдине вираження: фінансово-майновий стан. Окремі елементи багатства є лише його частковим відображенням. Це стосується майна та доходів, що перебувають у приватній власності індивідуума. Водночас необхідно розрізняти також джерела та методи утворення багатства. В класичному, чистому вигляді джерелом формування особистого багатства є доходи, які можуть спрямовуватися в заощадження та грошові вкладення, фінансові та реальні інвестиції тощо. Схильність до акумуляції багатства відстежується з давніх часів, що є цілком логічним процесом з точки зору альтернатив подальшого використання надлишку грошових доходів. Ще Аристотель поділяв багатство на два види: (1) сукупність споживних вартостей; (2) нагромадження грошових коштів. Таке розмежування було зроблене на основі виділення двох функцій грошей: міра вартості та засіб обігу. На цій підставі Аристотель перший вид багатства вважав природним, оскільки воно створюється у процесі виробничої діяльності, а другий – протиприродним, тому що воно виникає у процесі обігу. Відповідно до цього наука про багатство розподілялася на дві частини: економіку та хрематистику (тобто вміння робити гроші й мистецтво наживати статок). У праці “Політика” Аристотель зазначає, що у мистецтві наживати статок ніколи не буває межі, а бажання нагромадження змушує людей зберігати наявні грошові кошти чи навіть прагнути примножити їх до безмежності. Хоча безмежними є лише наміри, а достаток завжди має певні межі [14].

Доходи – основа особистого багатства індивідуума, основне джерело його створення та примноження, які відображають активний спосіб його нагромадження. Відповідно, потрібно виділяти також і методи утворення багатства: активні та пасивні [3; 10]. До пасивних методів створення багатства можна віднести, зокрема, успадкування, дарування тощо [4; 13]. Через це ще одним проблемним питанням є розмежування податку на багатство від категорії податків на успадкування і подарунки [2; 6; 11].

Податки на спадщину і дарування – це податки на певні об’єкти у процесі переходу прав власності [5]. Податок на багатство – це податок на вже наявні об’єкти власності у розпорядженні індивідуума в їх загальному обсязі. Тому й існує відмінність між ними: transfer taxes та wealth tax [7; 12]. Таким чином, податки категорії transfer taxes –

лише один із різновидів оподаткування приватної власності, а самі об’єкти власності цієї групи – один із методів створення багатства, що оподатковується окремо – податком на багатство (wealth tax).

Податок на багатство справляється у контексті особистого дохідно-майнового оподаткування, проте виступає окремим фіскальним інститутом у групі податків на власність. Досвід використання податку на багатство є доволі тривалим. Особливо його популярність та практика проявилися в країнах Західної Європи і Латинської Америки.

Податок на багатство сьогодні використовується у багатьох країнах Західної Європи: Ісландії, Іспанії, Нідерландах, Норвегії, Франції, Швейцарії. Податок на багатство також стягувався в Греції та Ліхтенштейні. Водночас чимало країн Західної Європи здійснили ліквідацію податку на багатство. В 1997 р. податок на багатство був скасований в Австрії і Данії, в 2005 р. – у Люксембурзі та Фінляндії, в 2007 р. – у Швеції (введений у 1947 р.). Хоча тенденція 1990-2000-х рр. засвідчує факт масової ліквідації податку на багатство, однак, починаючи з 2010 р., у західноєвропейських країнах знову активізувалися процеси відновлення чи введення податку на багатство. В деяких країнах податок на багатство вже поновлено: у 2010 р. – в Ісландії (скасований – у 2005 р.), в 2011 р. – в Іспанії (скасований – у 2008 р.), також його відновлення передбачалося в Німеччині – в 2014 р. (скасований – у 1997 р.).

Стягується податок на багатство також і в деяких азійських країнах – Індії та Пакистані; свого часу податок на багатство справлявся і в Японії, однак був скасований ще в 1950 р.

Доволі популярним податок на багатство є і в країнах Латинської Америки: Аргентина, Домінікана (Домініканська Республіка), Колумбія, Коста-Ріка, Перу, Сальвадор, Уругвай.

У кожній країні, де справляється податок на багатство, існує власний досить високий ліміт розміру об’єкта оподаткування, що є передумовою для його активації. Наприклад, величина фінансово-майнового достатку громадян становить: у Франції – € 800 тис., в Іспанії – € 700 тис., у Норвегії – € 103 тис. (870 тис. норвезьких крон), в Ісландії – € 466 тис. (75 млн. ісландських крон). Це індивідуальні знижки, при перевищенні яких стягується податок на багатство.

Елементи конструкції податку на багатство в кожній країні різні. Як правило, найбільше це відображається через особисті податкові знижки та ставки податку. Зокрема, у Франції та Іспанії застосовується податкова шкала (5 та 8 ставок відповідно; максимальні – 1,5% та 2,5%), у Норвегії – єдина ставка 1,5%. В Ісландії у 2010-2011 рр. використовувалась єдина ставка 1,5%; на 2012-2014 рр. також запроваджена шкала податкових ставок: для багатства вартістю 75-150 млн. ісландських крон (€ 466-933 тис.) – 1,5%, для багатства вартістю понад 150 млн. ісландських крон (€ 933 тис.) – 2%.

Податок на багатство стягується з чистої вартості багатства (net wealth tax), тобто з чистої вар-

тості активів – за вирахуванням зобов'язань, що виникають у зв'язку з володінням власністю. Оцінка особистого майна здійснюється на основі ринкової, або кадастрової, вартості, за певними методами. Як правило, від сплати податку на багатство звільнюються меблі та інші предмети домашнього вжитку, твори мистецтва, патенти, страхові поліси, певні види приватних колекцій (книг, марок), транспортні засоби особистого користування, а також споруди, будівлі, земельні ділянки в тих випадках, коли вони підлягають оподаткуванню спеціальними податками.

Водночас моделі податку на багатство різняться в розрізі країн. У Великобританії діє єдиний податок, що стягується з сукупної вартості лише нерухомого майна. Базою оподаткування слугує річна чиста вартість майна, яка переоцінюється відповідно до чинної методології. У податкову базу не включаються фінансово-грошові активи. Отже, у Великобританії діє лише часткова форма прояву податку на багатство, яка швидше має вигляд універсального майнового податку (з нерухомості).

Спроби повернення податку на багатство зроблено також в Італії, який має певну специфіку. З 2011 р. запроваджено його певний варіант: податок один, однак стягується з нерухомості та фінансових активів порізно. Податок на нерухомість складає 0,76% ринкової вартості придбання майна. Податок не застосовується для розміщених на території Італії фінансових активів: він має відношення до італійських резидентів й накладається на їх фінансові активи, що знаходяться за кордоном; в 2011-2012 рр. розмір податку становив 0,1%, у 2013 р. – 0,15%.

Очевидно, що оподатковувана база для обчислення податку на багатство може бути забезпечена виключно за рахунок об'єктів майна (рухомого та нерухомого). Проте, як демонструє зарубіжний досвід та практика, фінансово-грошові вкладення також можуть становити значний обсяг достатку індивідуума й виступають обов'язковою компонентою оподаткованої бази для нарахування податку на багатство.

Незважаючи на деяке скорочення податку на багатство в окремих країнах, його функціонування залишається доволі масштабним. Більше того, робляться спроби його відновлення чи введення. Це означає, що податок на багатство становить інтерес і є перспективним. Ефективність податку на багатство перевірена часом й підтверджена в багатьох країнах, де він зарекомендував себе як повноцінний фіскальний інститут держави.

4. Висновки

Податок на багатство є доволі дискусійним предметом у сучасних умовах. Хоча тенденції розвитку податкових систем провідних країн світу свідчать про схильність до введення податку на багатство. Останнім часом спроби впровадження податку на багатство робляться також у США.

В кожному суспільстві завжди існує категорія заможних осіб, здатна сплачувати податок на багатство. Це демонструє рівень їх особистого достат-

ку – високий рівень доходів, значне майнове забезпечення, наявність фінансових інвестицій тощо [9].

Набутий досвід податкової практики корисний для країн, де відсутні тривалі традиції оподаткування чи податкові системи перебувають у стані кардинальних ринково орієнтованих трансформацій. Це ж стосується і політики особистого дохідно-майнового оподаткування в Україні, де також присутня категорія заможного прошарку населення. Цілком допустимо, що податок на багатство може бути впроваджений у вітчизняну практику оподаткування, що залежить від фіскальних акцентів держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ablett J. R. The distribution of wealth and the case for annual net worth taxation / by John R. Ablett. – Sydney: CEDA, 1983. – 48 p.
2. Bracewell-Milnes B. The wealth of giving: every one in his inheritance / by Barry Bracewell-Milnes. – London: Institute of Economic Affairs, 1989. – 112 p.
3. Counsel P. The essentials of wealth: what you need to do in order to make wealth happen / by Paul Counsel. – Midland, WA: Wealth and Wellness Mastery Pty Ltd., 2003. – 227 p.
4. Counsel P. The mechanics of wealth: putting your money to work in both the share and real estate markets / by Paul Counsel. – Midland, WA: Wealth and Wellness Mastery Pty Ltd., 2003. – 374 p.
5. Cunliffe J. Inherited wealth, justice and equality / edited by John Cunliffe and Guido Erreygers. – London; New York: Routledge, 2013. – xix, 237 p.
6. Erreygers G. Is inheritance legitimate?: ethical and economic aspects of wealth transfers / edited by Guido Erreygers, Toon Vandevelde, eds. – Berlin; New York: Springer, 1997. – viii, 235 p.
7. Gale W.G. Rethinking estate and gift taxation / William G. Gale, James R. Hines Jr., Joel Slemrod, editors. – Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2001. – x, 515 p.
8. Gokhale J. Wealth, Inheritance and the Estate Tax / Jagadeesh Gokhale, Pamela Villarreal // National Center for Policy Analysis. – 2006. – Policy Report №289. – 19 p.
9. Hansson Å. The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity / Åsa Hansson // Journal of Entrepreneurship. – 2008. – Vol. 17. – №2. – P. 139-156.
10. Jarvis C.R. Wealth secrets of the affluent: keys to fortune building and asset protection / by Christopher R. Jarvis, David B. Mandell. – Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons, 2008. – xxiii, 375 p.
11. Killius J. Inheritance and wealth tax aspects of emigration and immigration of individuals / by Jurgen Killius. – Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2003. – xi, 63 p.
12. Kley V. The Taxation of Capitalistic Bequests / by Verena Kley. – Weisbaden: Gabler Verlag; Springer, 2012. – xiv, 121 p.
13. McDonald P. Building your wealth: strategies for reducing tax and increasing wealth / Peter McDonald, Barbara Smith and Ed Koken. – Camberwell, Vic.: John Wiley & Sons Australia, 2006. – xvi, 256 p.

14. Phelps O. The secret of wealth / by Owen Phelps. – Durand, Ill.: Durand Corp., 2007. – 104 p.
15. Sandford C.T. Taxation of net wealth, capital transfers, and capital gains of individuals / Prepared by C.T. Sandford. – Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1988. – 279 p.
16. Tait A.A. The taxation of personal wealth / by Alan A. Tait. – Urbana: University of Illinois Press, 1967. – 238 p.
17. The taxation of net wealth, capital transfers, and capital gains of individuals: report of the OECD Committee on Fiscal Affairs / Prepared by C. T. Sandford. – Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1979. – 195 p.
18. Закон України “Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік” (№2278-VI від 20 травня 2010 р.).
19. Податковий кодекс України (№2755-VI від 2 грудня 2010 р.).
20. Свердан М. М. Налог на богатство: альтернативность сущности и вариативность моделей / М. М. Свердан // Пути развития экономики в контексте евроинтеграционных процессов : сборник материалов Международной научно-практической конференции (г. Симферополь, 7-8 февраля 2014 года) / Научное объединение “Economics”. – Симферополь : НО “Economics”, 2014. – С. 124-126.
21. Свердан М. М. Налог на богатство – фискальный инструмент государства в достижении социальной справедливости налогообложения / М. М. Свердан // Экономика, социология, право: новые вызовы и перспективы : материалы научно-практической конференции 27-28 июня 2011 г. – Москва, 2011. – С. 89-92.
22. Свердан М. М. Податок на багатство – ознака заможного суспільства та передумова утвердження статусу фіскальної держави / М. М. Свердан // Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: шляхи та засоби побудови : матеріали всеукраїнських наукових економічних читань з міжнародною участю. – Миколаїв : НУК, 2011. – С. 255-261.
23. Свердан М. М. Податок на багатство: обґрунтування фіскальної доцільності та ефективності / М. М. Свердан // Податкова реформа в Україні: досвід, реалії та перспективи : матеріали XIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк : ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського, 2013. – Т. 2. – С. 163-165.